

فقر در روستا

عبدالرحیم رحیمی*
شهرام وصفی اسفستانی**
محمد صادق زارع***

تاریخ دریافت: ۸۶/۱/۲۹

تاریخ پذیرش: ۸۶/۲/۳۰

چکیده

فقر روستایی در ایران از ویژگی‌های خاصی برخوردار است که آن را متفاوت از فقر شهری ساخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که از منظر فقر درآمدی، سطح درآمد خانوارهای روستایی بسیار کمتر از خانوارهای شهری بوده و در کنار آن نیز اختلاف طبقاتی در بین خانوارهای روستایی نسبت به خانوارهای شهری بیشتر است. دور باطل فقر در روستا به طور کامل حاکم است؛ چرا که به زعم درآمد اندک فقرای روستایی، میزان مخارجی که در ارتباط مستقیم با ارتقای قابلیت خانوارهای فقیر است، بسیار اندک می‌باشد.

مقدمه

فقر یک پدیده چند بعدی است و همین ویژگی باعث می‌شود که شناخت آن دشوار و گاه به اصطلاح سهل و ممتنع باشد. اگر چه به نظر می‌رسد که ابعاد فیزیکی و مادی فقر را به سهولت می‌توان تشخیص داد ولی تشخیص و احصاء ابعاد فکری و فرهنگی آن، و به ویژه سنجش مؤلفه‌هایی نظیر بی‌قدرتی، احساس فرودستی، انفعال، عدم امنیت، محرومیت و تبعیض که همزاد اجتماعی آن تلقی می‌شوند، به سادگی امکان‌پذیر

*عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب
**کارشناس ارشد اقتصاد از دانشگاه علامه طباطبایی
***کارشناس ارشد مدیریت از دانشگاه علامه طباطبایی

نیست. بازتاب این دشوار بودن فقر تشخیص فقر را در ادبیات پژوهشی برخی رشته‌های علوم اجتماعی نظیر جامعه‌شناسی، اقتصاد و اقتصاد سیاسی به دو صورت می‌توان دید: اول تنوع دیدگاه‌ها و تعاریف مربوط به فقر و دوم تعدد و گوناگونی روش‌های اندازه‌گیری آن (زاهدی مازندرانی، ۱۳۸۴: ۲۹۷).

این که مسئله فقر را چگونه می‌توان حل کرد نیز قبل از هر چیز به نوع کوششی بستگی دارد که برای شناخت و تحلیل آن در شرایط زمانی و مکانی خاص صورت می‌گیرد. در جامعه‌ای که با گرسنگی مزمن گروه‌های وسیعی از جمعیت روبروست، تعریف فقر گرایش به آن دارد که بر مسایل مرتبط با گرسنگی تمرکز یابد. در حالی که در جامعه‌ای که از سطح رفاه حداقل برخوردار است، تعریف فقر بر شاخص‌هایی متمرکز است که بیشتر دلالت بر محرومیت نسبی دارند، از قبیل سوء تغذیه و دسترسی محدودتر به امکانات بهداشتی و آموزشی و سبک زندگی و سطح رفاه پایین و

فقر روستایی در ایران از ویژگی‌های خاصی برخوردار است که آن را متفاوت از فقر شهری ساخته است. هدف اصلی این گزارش بررسی جلوه‌هایی از فقر روستایی است که با استفاده از تحلیل نمونه‌گیری مخارج خانوارهای روستایی توسط مرکز آمار، انجام می‌گیرد که به صورت تحلیل یک مقطع زمانی خاص خواهد بود. بر این اساس در ابتدای بحث تفاوت فقر در شهر و روستا مورد بحث قرار گرفته و سپس جلوه‌هایی از فقر در روستا به بحث و بررسی گذاشته می‌شود.

تفاوت فقر در شهر و روستا

بر اساس نظر جان کنت گالبرایت دو نوع فقر را می‌توان از یکدیگر تشخیص داد؛ فقر موردی که گریبان گیر افراد قلیلی می‌شود (همانند فقر موردی در جوامع پیشرفته) و فقر عمومی که همگی افراد جامعه بجز معدودی دچار آن هستند. فقر در اغلب روستاهای کشورهای در حال توسعه از مشخصه‌های فقر عمومی برخوردار است. فقر عمومی در مقابل فقر موردی که برخی از افراد یک جامعه فقیر می‌باشند، اشاره به نوعی از فقر دارد که بخش اعظمی از افراد آن جامعه در فقر به سر می‌برند و فقر ویژگی عمومی آن جامعه است. (گالبرایت، ۱۳۷۱: ۲۱-۲۲). در اینجاست که فقر در شهر و روستا از هم متمایز می‌شود.

مشاهدات عینی نشان می‌دهد که فقر روستایی در ایران نیز از مشخصه‌های فقر عمومی برخوردار است، به طوری که بخش اعظمی از ساکنین بسیاری از روستاهای کشور در فقر به سر می‌برند و فقر، ویژگی عمومی بسیاری از مناطق روستایی کشور است. برخی از ویژگی‌های زندگی روستایی، نوع خاصی از فقر را ایجاد کرده است که بسیار متفاوت از فقر شهری است. مهمترین این ویژگی‌ها، شیوه تولید مسلط در مناطق روستایی است که مبتنی بر اقتصاد معیشتی و زندگی بخور نمیر می‌باشد. از مهمترین ویژگی‌های اقتصاد معیشتی، کوچک بودن مقیاس، پایین بودن بازدهی تولید، عدم امکان استفاده از فناوری‌های مناسب، عدم امکان توسعه فعالیت و ... نام برد. شیوه تولید در مناطق روستایی مهمترین دلیل تمایز فقر در مناطق روستایی و شهری است. هر چند همه روستاهای کشور از ویژگی‌های یکسانی برخوردار نیستند ولی نمونه‌گیری مرکز آمار ایران از هزینه و درآمد خانوارهای روستایی و شهری (جدول ۱) نیز نشان می‌دهد که بخش اعظمی از خانوارهای روستایی کشور (بیش از ۵۴ درصد) از راه کشاورزی و کارگری ساده کسب روزی می‌کنند که این مسئله به گونه‌ای شیوه تولید مسلط مناطق روستایی کشور را نشان می‌دهد.

جدول ۱- درصد خانوارهای نمونه روستایی و شهری بر حسب گروه شغلی سرپرست خانوار سال ۱۳۸۴

شهر	روستا	گروه شغلی سرپرست خانوار
۲۰۲۲	۰-۸۴	فناوری‌دانان، مهندسان عالی‌رتبه و مدیران
۷-۰۷	۱-۷۲	متخصصان (علمی و فنی)
۵-۱۲	۲-۰۹	تکنسین‌ها و دستیاران
۴-۲۹	۱-۱۸	کارمندان آموزش عالی و دیگری
۱۲-۸۸	۵-۰۴	کارکنان خدماتی و فروشنده‌گان فروشگاه‌ها و بازارها
۴-۷۷	۲۷-۷۲	کارکنان ماهر کشاورزی، جنگل‌داری و ماهی‌گیری
۱۴-۹۵	۸-۲۲	ساعتگران و کارکنان مشاغل مربوط
۱۲-۲۲	۹-۳۹	معماران ماشین‌آلات و دستگاه‌ها، مونتاژکارها و رانندگان وسایل نقلیه
۱۱-۶۳	۱۶-۵۵	کارگران ساده
۱-۲۸	۰-۸۶	سایر و اظهارنشده
۲۲-۵۸	۱۶-۳۸	بهر شاق
۱۰۰	۱۰۰	جمع

منبع: مرکز آمار ایران

وجود اشکال مختلف مخاطرات (ریسک) و نااطمینانی‌ها، ویژگی شیوه تولید مسلط (کشاورزی) در مناطق روستایی است. زندگی در روستا، همواره، همراه با ریسک و خطر بوده است. شرایط جغرافیایی ایران، باعث شده است که درصد بالایی از محصولات کشاورزی به صورت دیم کاشته شود که این نوع از کاشت، همواره در معرض خطرات خشکسالی بوده است. به طور کلی کشت دیم، معادل با ریسک است. کشت آبی نیز هیچگاه مصون از مخاطره نیست. خشکسالی همواره کشت آبی را نیز تهدید می‌کند و علاوه بر این برخی از مناطق کشور نیز فصول مشخصی ندارند و احتمال سرمازدگی برخی از محصولات همواره وجود دارد. این مخاطرات در محیط شهری وجود ندارند چرا که به دلیل وفور درآمدهای نفتی، در صورت بروز مخاطرات در مناطق روستایی که منجر به کاهش تولیدات کشاورزی می‌شود، دولت با استفاده از واردات، نیاز مناطق شهری را تأمین می‌کند. در اینگونه مواقع است که تفاوت فقر در شهر و روستا تشدید می‌شود. سیاست‌های اقتصادی دولت‌ها نیز در بیشتر مواقع فقر روستایی را تشدید می‌کند. در سال‌های گذشته حمایت دولت‌ها از روستاییان بدون انسجام مناسب بوده و در برخی موارد نیز بر علیه زندگی کشاورزی اتخاذ شده است. به طور کل فقرا، آسیب پذیری بیشتری در مقابل تحولات اجتماعی و اقتصادی دارند و این آسیب‌پذیری به دلیل مختصات خاص مناطق روستایی، برای فقرای روستایی شدیدتر است.

شواهد عینی نشان می‌دهد که روستاهایی که دارای جمعیت بالایی می‌باشند، دارای چند ویژگی می‌باشند که آنها را از روستاهای کم جمعیت متمایز می‌کند. برخی از این ویژگی‌ها عبارتند از: دسترسی به خطوط حمل و نقل مناسب‌تر، وجود شرایط مساعد کسب و کار برای انجام فعالیت‌های اقتصادی، نزدیکی به سایر مراکز بزرگ جمعیتی (شهرها)، دسترسی مناسب‌تر به زیرساخت‌ها و تسهیلات آموزشی و بهداشتی و ... وجود ویژگی‌های فوق باعث شده است که مردم روستاهای بزرگتر از وضعیت رفاه اقتصادی بالاتری نسبت به روستاهای کم جمعیت برخوردار باشند.

فقر روستایی از منظر دیگری نیز متمایز از فقر شهری است؛ فقرای روستایی قابلیت اندکی برای پرهیز از فقر دارند. این مسئله در تفاوت بین فقر درآمدی و فقر قابلیتی نمود پیدا می‌کند؛ چرا که اساساً موضوع فقر تنها به کمبود درآمد یا فقدان درآمد باز نمی‌گردد، بلکه رکن بسیار مهم دیگری وجود دارد که از آن به عنوان هراس از آینده و

ترس و نگرانی فقرا از سقوط بیشتر و از دست دادن همین حداقل‌ها یاد می‌شود (محمودی و صمیمی فر، ۱۳۸۴: ۱۵). بر این اساس جزء اصلی فقر، علاوه بر فقر درآمدی، آسیب‌پذیری برای سقوط بیشتر به دامان فقر است که از آن به فقر قابلیت‌ی نیز تعبیر می‌شود. بحث در مورد اندازه‌گیری فقر قابلیت‌ی و تفاوت‌های موجود بین خانوارهای شهری و روستایی از منظر فقر قابلیت‌ی، خود نیازمند یک پژوهش جدی و وسیع می‌باشد که در این مقاله از بحث در مورد آن اجتناب می‌شود.

از منظر تفاوت درآمدی بین خانوارهای روستایی و شهری، از نمونه‌گیری مرکز آمار ایران نیز می‌توان استفاده کرد که تحلیل‌های ارائه شده بر اساس دهک‌های درآمدی و دهک‌های هزینه‌ای می‌باشد که این امر ناشی از دو رویکرد اندازه‌گیری سطح درآمدهاست که در رویکرد هزینه‌ای میزان درآمد افراد بر اساس هزینه‌های انجام شده آنها سؤال شده و اندازه گرفته می‌شود و در رویکرد درآمدی سطح درآمد افراد به طور مستقیم مورد سؤال قرار گرفته می‌شود.

جدول ۲ متوسط درآمد یک خانوار شهری و روستایی در هر یک از دهک‌های درآمدی و هزینه‌ای سالانه را برای سال ۱۳۸۴ نشان می‌دهد که بر اساس آن متوسط درآمد یک خانوار روستایی سالانه بالغ بر ۳۴،۴۷۴،۶۸۶ ریال و متوسط درآمد یک خانوار شهری نیز ۵۳،۶۷۸،۲۸۲ ریال می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که درآمد متوسط خانوارهای روستایی و شهری واقع در دهک اول تا ششم بر مبنای دهک هزینه‌ای و درآمدی، کمتر از متوسط درآمدهای خانوارهای روستایی و شهری کشور می‌باشد. این بدان معنی است که بیش از ۶۰ درصد از خانوارهای روستایی و شهری در ایران دارای درآمدی کمتر از متوسط جامعه می‌باشند (جدول ۲ و ۳).

بر اساس جدول ذیل نسبت درآمدهای یک خانوار متوسط شهری به یک خانوار متوسط روستایی ۱/۵۶ برابر است که نشان می‌دهد به طور متوسط، درآمد هر خانوار شهری ۵۶ درصد بیشتر از درآمد یک خانوار روستایی است. با محاسبه نسبت درآمد خانوار شهری به درآمد خانوار روستایی، برای هر یک از دهک‌های هزینه‌ای و درآمدی مشاهده می‌شود که در دهک‌های پایین درآمدی، نسبت درآمد خانوار شهری به درآمد خانوار روستایی، بالاتر از سطح متوسط بوده و در دهک‌های بالاتر، پایین‌تر از سطح متوسط می‌باشد که بیانگر این است که فقرای روستایی که در دهک‌های پایین درآمدی قرار

جدول ۲- متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی در هر یک از دهک‌های هزینه‌ای و درآمدی سالانه: ۱۳۸۴ (منابع به ریال)

شوع	بر مبنای دهک هزینه‌ای		بر مبنای دهک درآمدی	
	خانوار روستایی	خانوار شهری	نسبت شهری به روستایی	نسبت شهری به روستایی
متوسط خانوارها	۳۴۴۷۲۶۸۶	۵۳۶۷۸۲۸۳	۱.۵۶	۱.۵۶
دهک اول	۱۰۳۹۲۵۸۹	۵۰۳۴۲۹۵	۱.۷۱	۲.۱۳
دهک دوم	۱۵۵۳۳۰۸۳	۱۹۶۶۰۳۰	۱.۶۵	۱.۷۸
دهک سوم	۱۸۹۸۲۹۸۸	۲۵۹۱۷۰۱۰	۱.۶۰	۱.۷۳
دهک چهارم	۲۲۴۴۶۰۴	۲۶۰۰۸۰۷۷	۱.۵۴	۱.۶۸
دهک پنجم	۲۶۵۹۳۰۹۳	۳۱۷۸۹۶۰۳	۱.۵۸	۱.۶۳
دهک ششم	۳۱۵۱۱۰۱۳	۳۴۴۹۴۴۱۱	۱.۵۱	۱.۵۸
دهک هفتم	۳۶۹۳۳۵۷	۵۲۴۶۷۳۶۸	۱.۵۰	۱.۵۶
دهک هشتم	۴۲۶۷۰۲۲۶	۶۳۲۶۳۱۲	۱.۵۵	۱.۵۰
دهک نهم	۵۲۰۸۶۶۷۷	۷۹۱۵۳۱۲۷	۱.۵۰	۱.۴۵
دهک دهم	۸۲۸۱۵۶۸۹	۱۴۶۰۷۰۲۹۵	۱.۵۸	۱.۴۴

منبع: مرکز آمار ایران

دارند، از نظر درآمدی در وضعیت بدتری در مقایسه با فقرای شهری هم‌دهک خود، قرار دارند. این مسئله از منظر دهک درآمدی، نمود بیشتری پیدا می‌کند. بر اساس یک برداشت دیگر، مشاهده می‌شود که نسبت درآمد دهک‌های درآمدی بر متوسط درآمد خانوارها (به صورت درصدی) در بین خانوارهای روستایی و شهری با حرکت از دهک‌های پایین به سمت دهک‌های بالا در یک فرایند فزاینده افزایش می‌یابد. اما این سیر فزاینده در بین خانوارهای روستایی بیشتر از خانوارهای شهری است به طوری که نسبت فوق از ۱۴/۶ درصد از درآمد متوسط خانوارهای روستایی در دهک اول در یک سیر فزاینده به ۳۰۷/۷ در دهک دهم می‌رسد. این امر به معنی این است که درآمد یک خانوار واقع در دهک اول درآمدی در روستاها ۱۴/۶ درصد متوسط درآمد کل خانوارهای روستایی است. در حالی که در بین خانوارهای شهری نسبت فوق برای خانوار واقع در دهک اول درآمدی از ۱۹/۹ درصد از درآمد متوسط، در یک سیر فزاینده به ۲۶۵/۳ درصد از درآمد متوسط خانوارهای شهری در دهک دهم می‌رسد. این امر بیانگر این است که اختلاف سطح درآمدها در بین خانوارهای شهری به طور نسبی کمتر از خانوارهای روستایی

است و اختلاف درآمدها به طور نسبی در بین دهک‌های درآمدی روستایی بیشتر از دهک‌های درآمدی شهر است.

مقایسه دهک‌های هزینه‌ای خانوارهای شهری و روستایی نیز نشان می‌دهد که متوسط درآمد یک خانوار شهری واقع در دهک اول ۳۳/۱ درصد از متوسط کل درآمد خانوارهای شهری را تشکیل می‌دهد در حالی که این رقم برای خانوار روستایی واقع در دهک اول ۳۰/۱ درصد از متوسط کل درآمدهای خانوار روستایی می‌باشد که نشان می‌دهد افراد فقیر روستایی وضعیت به مراتب بدتری نسبت به فقرای شهری دارند.

با استفاده از جدول ۳، می‌توان شاخصی با عنوان شاخص تفاوت فقر را ارائه کرد. در صورتی که این شاخص از یک سیر کاهنده‌ای برخوردار باشد، یعنی در دهک‌های ابتدایی بالاتر از یک بوده و به تدریج کاهش یافته و در دهک‌های آخر کوچک‌تر از یک گردد نشان می‌دهد که اختلاف درآمدی در بین خانوارهای روستایی بالاتر از خانوارهای شهری است. این شاخص از تقسیم نسبت متوسط درآمد خانوارهای واقع در دهک‌های درآمدی و هزینه‌ای به درآمد متوسط خانوارهای شهری به نسبت متوسط درآمد خانوارهای واقع در دهک‌های درآمدی و هزینه‌ای به درآمد متوسط خانوارهای روستایی به دست می‌آید که به صورت جبری می‌توان نوشت:

$$v_i = \frac{c_i}{r_i} \quad (1)$$

که v بیانگر شاخص تفاوت درآمدی، c بیانگر نسبت متوسط درآمد خانوارهای شهری واقع در یک دهک به درآمد متوسط خانوارهای شهری، r بیانگر نسبت متوسط درآمد خانوارهای روستایی واقع در یک دهک به درآمد متوسط خانوارهای روستایی و i نیز نشانگر شماره دهک (بین دهک اول تا دهک دهم) می‌باشد. محاسبه این شاخص برای تمام دهک‌های هزینه‌ای و درآمدی و ردیف کردن آنها به ترتیب از دهک اول تا دهک دهم، نشان می‌دهد که بر اساس دهک هزینه‌ای این شاخص در دهک اول از عدد ۱/۱ شروع شده و با یک سیر کاهنده به ۰/۸۹ واحد در دهک آخر می‌رسد که این امر بیانگر آن است که نسب اختلاف درآمدی در بین خانوارهای روستایی بیشتر از خانوارهای شهری است. محاسبه این شاخص بر حسب دهک درآمدی نمای واضح‌تری از این پدیده را نشان می‌دهد.

جدول ۳- نسبت متوسط درآمد خانوارهای واقع در دهک‌های درآمدی و هزینه‌ای به درآمد متوسط خانوارها ۱۳۸۴

نوع	بر مبنای دهک‌های درآمدی		بر مبنای دهک‌های هزینه‌ای	
	خلوار شهری	خلوار روستایی	خلوار شهری	خلوار روستایی
دهک اول	۱۹۹	۱۴۶	۳۳.۱	۳۰.۱
دهک دوم	۳۶۶	۳۳۰	۴۷.۸	۴۵.۱
دهک سوم	۶۸۳	۶۳۵	۵۶.۵	۵۵.۱
دهک چهارم	۵۶۰	۵۴۸	۶۷.۱	۶۸.۰
دهک پنجم	۷۰۴	۶۷۴	۷۸.۲	۷۷.۱
دهک ششم	۸۲۹	۸۱۴	۸۸.۸	۹۱.۴
دهک هفتم	۹۷۷	۹۸.۸	۱۰۳.۵	۱۰۷.۱
دهک هشتم	۱۱۷۸	۱۲۳.۵	۱۲۳.۰	۱۲۳.۸
دهک نهم	۱۴۸۶	۱۵۶.۸	۱۴۶.۰	۱۵۱.۱
دهک دهم	۲۶۵۳	۳۰۷.۶	۲۱۳.۷	۲۶۰.۴

بدین ترتیب با استفاده از دو شاخص نسبت درآمد خانوارهای شهری به روستایی و شاخص تفاوت درآمدی می‌توان دریافت که از منظر فقر درآمدی تفاوت‌های فاحشی بین خانوارهای روستایی و شهری وجود دارد و خانوارهای فقیر روستایی در وضعیت به مراتب بدتری نسبت به فقرای شهری قرار دارند. چرا که هم سطح درآمدها در بین خانوارهای روستایی کمتر از خانوارهای شهری است و هم اختلاف طبقاتی در بین خانوارهای روستایی بیشتر از خانوارهای شهری است.

مشاهده مناظری از فقر در روستاهای ایران

در ادبیات مربوط به فقر بین اقسام مختلف فقر تفاوت گذاشته می‌شود که این تفاوت‌ها به طور غالب منشأ درآمدی دارد. معمول‌ترین تقسیم‌بندی از فقر شامل فقر شدید، فقر مطلق و فقر نسبی است که مهمترین شاخص ارزیابی آنها خط درآمدی فقر می‌باشد. به طوری که میزان مشخصی از درآمد را به عنوان خط فقر در نظر گرفته و افراد فقیر را بر اساس آن مشخص می‌کنند. ولی تعیین خط فقر و تشخیص میزان درآمد افراد فقیر همواره به این راحتی‌ها نیست. به همین منظور می‌توان از متغیرهای کمکی برای شناسایی افراد فقیر کمک گرفت که کار اندازه‌گیری و شناسایی را راحت‌تر می‌کند. به طور معمول در ادبیات اقتصادی

جدول ۴- هزینه‌های خوراکی و دختانی و غیر خوراکی و نسبت آنها به کل هزینه‌های خانوارهای روستایی در دهک‌های مختلف هزینه‌ای در سال ۱۳۸۴ (مبالغ به ریال)

نوع	تلاش غیر خوراکی	تلاش خوراکی	کل مخارج	نسبت مخارج غیر خوراکی به کل مخارج درصد	نسبت مخارج خوراکی و دختانی به کل مخارج درصد
متوسط خانوارها	۲۳۸۹۸۵۲	۱۲۳۱۳۱۰۰	۳۶۲۱۱۶۲	۶۶.۰۳	۳۳.۹۷
دهک اول	۲۲۹۷۴۴۲	۳۵۹۷۳۸۹	۲۸۵۷۱۸۱	۷۸.۷۳	۲۱.۲۷
دهک دوم	۲۲۸۸۶۹۵	۲۰۷۱۲۹۸	۲۴۹۵۹۹۳	۹۱.۷۱	۸.۲۹
دهک سوم	۸۷۲۲۵۴۵	۵۲۳۰۲۹۹	۹۲۵۲۸۴۴	۹۴.۲۱	۵.۷۹
دهک چهارم	۱۲۳۲۱۰۸	۹۹۵۷۰۷۵	۲۲۲۷۸۱۳	۵۵.۳۵	۴۴.۶۵
دهک پنجم	۱۴۴۴۳۱۷۵	۱۱۵۴۹۱۰۲	۲۵۹۹۲۲۷۷	۵۵.۴۲	۴۴.۵۸
دهک ششم	۱۷۵۲۴۸۶۸	۱۴۴۹۹۹۵۷	۳۲۰۲۴۸۲۵	۵۴.۶۰	۴۵.۴۰
دهک هفتم	۲۱۶۰۲۳۶	۱۵۲۲۳۹۸۸	۱۷۳۸۴۱۰۲	۸۷.۲۲	۱۲.۷۸
دهک هشتم	۲۷۸۵۲۶۱۷	۱۸۱۰۶۳۲۲	۲۹۹۵۸۹۳۹	۹۰.۶۰	۹.۴۰
دهک نهم	۲۸۷-۲۹۷۵	۲۱۸۵-۲۷۷	۶-۵۵۳۶۵۲	۴۲.۹۲	۵۷.۰۸
دهک دهم	۷۹-۲۵۷۷۹	۴۲۲۵۴۲۹۷	۱۱۲۲۹۰۷۶	۷۰.۳۹	۲۹.۶۱

منبع: مرکز آمار ایران

گفته می‌شود که افراد فقیر سهم بیشتری از درآمد خود را صرف مخارج خوراکی می‌کنند و افراد فقیر سطح سواد پایینی داشته و معمولاً بیکار می‌باشند. حال در این گزارش سعی می‌شود با بررسی متغیرهای فوق ارتباط آنها با فقر در روستا، مورد بحث گذاشته شود.

رابطه هزینه‌های خوراکی و غیر خوراکی با فقر

بررسی مخارج خانوارهای روستایی نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۴ به طور متوسط ۶۱/۸۳ درصد از هزینه خانوارهای روستایی صرف مخارج غیر خوراکی و ۳۸/۱۷ درصد نیز صرف مخارج خوراکی و دختانی شده است. رقم کلی متوسط کل هزینه‌های یک خانوار روستایی در نمونه‌گیری مرکز آمار ایران بالغ بر ۳۷،۵۰۲،۹۵۲ ریال در سال بوده است که از این میزان ۲۳،۱۸۹،۸۵۲ ریال صرف مخارج غیر خوراکی و ۱۴،۳۱۳،۱۰۰ ریال نیز صرف مخارج غیر خوراکی شده است.

نظریه‌های اقتصادی در مورد فقر بیان می‌کنند که مردم فقیر در مقایسه با مردم ثروتمند سهم بیشتری از مخارج خود را صرف نیازهای خوراکی می‌کنند که بررسی مخارج خانوارهای روستایی در سال ۱۳۸۴ نیز تأییدکننده این نظریه است. بر اساس جدول ۴

مخارج خوراکی و دخانی بیش از ۶۱ درصد از مخارج کل خانوارهای دهک اول را تشکیل می‌دهد در حالی که این نسبت با حرکت از دهک اول به سمت دهک دهم به طور منظم کاهش یافته و در دهک دهم به ۲۹/۶ درصد رسیده است.

بررسی ریزتر مخارج خانوارهای روستایی در دهک‌های مختلف نشان می‌دهد که سهم مخارج صرف شده بر روی شیر و فرآورده‌های آن و تخم پرندگان، روغن‌ها و چربی‌ها قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو و ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیب‌های خوراکی نسبت به کل مخارج خوراکی و دخانی خانوارهای روستایی در دهک‌های پایین درآمدی بیشتر از دهک‌های بالای درآمدی است؛ هر چند مقادیر مطلق آن بسیار کمتر است. این مسئله نشان می‌دهد که مصرف مواد پروتئینی مانند گوشت در دهک‌های پایین درآمدی بسیار اندک است. نتایج تحقیقات سایر محققین نیز نشان می‌دهد که دهک‌های پایین درآمدی در ایران در طول سال‌های اخیر از سیری سلولی به سیری شکمی روی آورده‌اند (نخجوانی، ۱۳۸۴: ۹۳-۱۱۷).

نتایج جدول ۵ سهم متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی یک خانوار روستایی در هر یک از دهک‌های هزینه سالانه را نشان می‌دهد.

جدول ۵- سهم متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی یک خانوار روستایی در هر یک از دهک‌های هزینه سالانه ۱۳۸۴ (ارقام به درصد)

شرح	میانگین	دهک ۱	دهک ۲	دهک ۳	دهک ۴	دهک ۵	دهک ۶	دهک ۷	دهک ۸	دهک ۹	دهک ۱۰
آرد، شکر، قند، روغن و فرآورده‌های آن	۲۰.۰۱	۲۱.۶۶	۲۰.۴۸	۲۱.۸۸	۲۱.۱۱	۲۰.۴۹	۲۱.۱۱	۲۱.۶۶	۲۱.۶۶	۲۱.۶۶	۲۱.۶۶
گوشت	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶	۱۸.۶۶
شیر و فرآورده‌های آن و تخم پرندگان	۱۰.۲۵	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰	۱۲.۷۰
روغن‌ها و چربی‌ها	۲.۵۲	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰	۲.۶۰
میوه‌ها و سبزی‌ها	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱	۱۵.۶۱
چغندر و حبوبات	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲	۲.۸۲
قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸	۸.۴۸
ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیب‌های خوراکی	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸	۲.۶۸
تولدهای نفاذی آماده و دخانات	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸	۷.۵۸
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران

مسئله اصلی در تفاوت دهک‌های مختلف درآمدی در بررسی مخارج غیر خوراکی خانوارهای روستایی نمود بیشتری پیدا می‌کند، هر چند در مخارج خوراکی نیز تفاوت‌های عمیقی بین دهک‌های مختلف درآمدی مشاهده می‌شود؛ ولی این تفاوت‌ها در بررسی مخارج غیر خوراکی جلوه بیشتری بروز می‌دهد. به طوری که به طور متوسط نزدیک به ۵۹ درصد از کل مخارج غیر خوراکی خانوارهای روستایی دهک اول درآمدی صرف مخارج مسکن همانند اجاره‌بها و سایر هزینه‌های منزل مسکونی و آب و فاضلاب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی می‌شود در حالی که این هزینه‌ها برای متوسط تمام خانوارهای روستایی ۲۴/۴۵ درصد است. مخارج بالای مسکن برای خانوارهای دهک‌های پایین درآمدی، سهم اندکی برای مخارج بهداشت و درمان و حمل و نقل و ارتباطات باقی می‌گذارد و این امر موجب تضعیف قابلیت‌های فردی و اجتماعی آنها شده و گستره دام فقر را برای آنها وسیع‌تر می‌سازد.

در مقابل این مسئله، مخارج بهداشت و درمان و حمل و نقل و ارتباطات بیشترین سهم از مخارج غیر خوراکی خانوارهای روستایی دهک بالای درآمدی را تشکیل می‌دهد. جدول ۶ درصد هزینه‌های غیر خوراکی یک خانوار روستایی در هر یک از دهک‌های هزینه سالانه در سال ۱۳۸۴ را نشان می‌دهد.

۲۳۳

جدول ۶- درصد هزینه‌های غیر خوراکی یک خانوار روستایی در هر یک از دهک‌های هزینه سالانه در سال ۱۳۸۴ (ارقام به درصد)

شرح	میانگین کل	دهک اول	دهک دوم	دهک سوم	دهک چهارم	دهک پنجم	دهک ششم	دهک هفتم	دهک هشتم	دهک نهم	دهک دهم
یوتیل و کالسی	۱۲.۷۷	۱۱.۸۰	۱۱.۹۹	۱۲.۲۲	۱۲.۴۵	۱۲.۶۸	۱۲.۹۱	۱۳.۱۴	۱۳.۳۷	۱۳.۶۰	۱۳.۸۳
مسکن	۲۲.۶۵	۲۲.۸۷	۲۳.۱۰	۲۳.۳۳	۲۳.۵۶	۲۳.۷۹	۲۴.۰۲	۲۴.۲۵	۲۴.۴۸	۲۴.۷۱	۲۴.۹۴
تأسیسات و خدمات خانوار	۱۲.۶۱	۱۲.۶۲	۱۲.۶۳	۱۲.۶۴	۱۲.۶۵	۱۲.۶۶	۱۲.۶۷	۱۲.۶۸	۱۲.۶۹	۱۲.۷۰	۱۲.۷۱
بهداشت و درمان	۱۲.۰۲	۱۲.۰۳	۱۲.۰۴	۱۲.۰۵	۱۲.۰۶	۱۲.۰۷	۱۲.۰۸	۱۲.۰۹	۱۲.۱۰	۱۲.۱۱	۱۲.۱۲
حمل و نقل و ارتباطات	۱۹.۲۲	۱۹.۲۳	۱۹.۲۴	۱۹.۲۵	۱۹.۲۶	۱۹.۲۷	۱۹.۲۸	۱۹.۲۹	۱۹.۳۰	۱۹.۳۱	۱۹.۳۲
ظرف‌های سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی	۴.۱۱	۴.۱۲	۴.۱۳	۴.۱۴	۴.۱۵	۴.۱۶	۴.۱۷	۴.۱۸	۴.۱۹	۴.۲۰	۴.۲۱
کالاهای و خدمات متفرقه خانوار	۱۲.۷۱	۱۲.۷۲	۱۲.۷۳	۱۲.۷۴	۱۲.۷۵	۱۲.۷۶	۱۲.۷۷	۱۲.۷۸	۱۲.۷۹	۱۲.۸۰	۱۲.۸۱
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران

در نهایت با استفاده از مباحث فوق می توان نتیجه گرفت که افراد فقیر سهم بالایی از مخارج مصرفی خود را صرف مخارج خوراکی می کنند و با حرکت از دهک های پایین درآمدی به سمت دهک های بالای درآمدی سهم مخارج خوراکی از کل مخارج به صورت سیر نزولی کاهش می یابد و در کنار آن نیز در بین مخارج غیر خوراکی خانوارهای واقع در دهک های پایین درآمدی، سهم مخارج بهداشت و درمان و حمل و نقل و ارتباطات بسیار اندک است که این امر نشان از وجود فقر قابلیتی در دهک های پایین درآمدی است.

رابطه فقر و تعداد افراد با سواد در هر خانوار

به نظر می رسد که رابطه مستقیمی بین فقر و بی سواد بودن وجود داشته باشد، نتایج آماری نشان می دهد که در سال ۱۳۸۳ به طور متوسط در یک خانوار روستایی واقع در دهک اول ۱/۰۱ نفر با سواد بوده است و در دهک دهم نیز تعداد افراد باسواد در هر خانواده به طور متوسط ۴/۶۶ نفر بوده است.

بر اساس این نمونه گیری با حرکت از دهک های پایین درآمدی به سمت دهک های بالای درآمدی در یک سیر فزاینده تعداد افراد باسواد در خانواده افزایش می یابد. نمونه گیری ها نشان می دهد که در این سال ۵۲/۵۹ درصد از خانوارهای دهک اولی دارای فرد باسواد نبوده اند که این رقم در دهک دوم و سوم نیز به ترتیب برابر با ۱۸/۶۵ و ۱۱/۶۲ درصد بوده است.

جدول ۷- درصد خانوارهای نمونه روستایی بر حسب تعداد افراد باسواد در هر یک از

دهک های هزینه سالانه: ۱۳۸۳

تعداد افراد باسواد خانوار	کل	دهک اول	دهک دوم	دهک سوم	دهک چهارم	دهک پنجم	دهک ششم	دهک هفتم	دهک هشتم	دهک نهم	دهک دهم
میانگین تعداد افراد باسواد در خانوارهای نمونه	۴/۶۶	۱/۰۱	۱/۱۲	۱/۱۳	۱/۱۴	۱/۱۵	۱/۱۶	۱/۱۷	۱/۱۸	۱/۱۹	۱/۲۰
بین فرد باسواد	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱ نفر باسواد	۱۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۲ نفر باسواد	۲۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۳ نفر باسواد	۳۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۴ نفر باسواد	۴۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۵ نفر باسواد و بیشتر	۵۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
جمع	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪

منبع: مرکز آمار ایران

نتایج آماری نشان می‌دهد که باحرکت از دهک‌های پایین به سمت دهک‌های بالا تعداد افراد بی‌سواد در دهک‌های بالاتر کمتر می‌شود که بر اساس آن مشاهده می‌شود رابطه مستقیمی بین تعداد افراد بی‌سواد در خانوار و فقر وجود دارد. نمونه‌گیری به عمل آمده نشان می‌دهد که خانوارهای فقیرتر، افراد در حال تحصیل کمتری دارند؛ به طوری که بیش از ۷۵ درصد از خانوارهای دهک اول، دارای فرد در حال تحصیل نمی‌باشند. این میزان در دهک دوم ۵۰/۰۴ درصد از خانوارها را در بر می‌گیرد و در دهک سوم نیز ۴۶/۰۱ درصد از خانوارهای واقع در این دهک را شامل می‌شود و هرچه به سمت دهک‌های بالاتر پیش برویم درصد خانوارهایی که افراد در حین تحصیل ندارند کاهش می‌یابد، به طوری که در دهک دهم به ۲۷/۵۸ درصد خانوارهای واقع در این دهک می‌رسد. بر این اساس مشاهده می‌شود که رابطه معناداری بین وجود افراد در حین تحصیل و قرار گرفتن خانوار مذکور در دهک‌های پایین درآمدی وجود دارد.

جدول ۸- درصد خانوارهای نمونه روستایی بر حسب تعداد افراد در حال تحصیل خانوار در هر یک از دهک‌های درآمد سالانه: ۱۳۸۳

تعداد افراد در حال تحصیل خانوار	کل	دهک اول	دهک دوم	دهک سوم	دهک چهارم	دهک پنجم	دهک ششم	دهک هفتم	دهک هشتم	دهک نهم	دهک دهم
ندارد	۴۰/۲۵	۷۵/۲۹	۵۰/۰۴	۳۹/۰۱	۲۱/۷۵	۲۱/۳۲	۲۱/۷۷	۲۱/۵۱	۲۱/۶۵	۲۱/۶۵	۲۱/۵۸
۱ نفر	۲۲/۴۲	۱۹/۵۱	۱۹/۹۸	۲۲/۰۱	۲۲/۲۱	۲۲/۱۹	۲۲/۱۸	۲۲/۱۸	۲۲/۱۹	۲۲/۱۹	۲۲/۱۹
۲ نفر	۱۹/۵۰	۱۹/۸۱	۱۹/۷۲	۲۰/۰۴	۲۰/۲۲	۲۰/۲۲	۲۰/۲۲	۲۰/۲۲	۲۰/۲۲	۲۰/۲۲	۲۰/۲۲
۳ نفر	۱۹/۲۵	۱۹/۲۲	۱۹/۲۰	۱۹/۲۰	۱۹/۲۰	۱۹/۲۰	۱۹/۲۰	۱۹/۲۰	۱۹/۲۰	۱۹/۲۰	۱۹/۲۰
۴ نفر	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱	۴/۲۱
۵ نفر و بیشتر	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷	۱/۷۷
جمع	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰	۱۰۰/۰۰

منبع: مرکز آمار ایران

رابطه فقر و اشتغال

بیکاری مهمترین عامل فقر است و از طرف دیگر هم بزرگترین عامل فقر زدایی استفاده از تنها دارایی فقرا یعنی نیروی کار آنهاست. بر این اساس آشکارا باید انتظار داشت که در خانوارهای واقع در دهک‌های پایین درآمدی افراد کمتری شاغل باشند.

نتایج نمونه‌گیری سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد که ۴۶/۳۲ درصد از خانوارهای واقع در دهک اول هزینه‌ای، بدون فرد شاغل بوده‌اند و در دهک دوم و سوم نیز به ترتیب ۱۹/۸۱ و ۱۲/۹۴ درصد خانوارها بدون فرد شاغل بوده‌اند.

جدول ۹- درصد خانوارهای نمونه روستایی بر حسب تعداد افراد شاغل در هر یک از دهک‌های هزینه سالانه: ۱۳۸۳

تعداد افراد شاغل	کل	دهک اول	دهک دوم	دهک سوم	دهک چهارم	دهک پنجم	دهک ششم	دهک هفتم	دهک هشتم	دهک نهم	دهک دهم
میانگین تعداد افراد شاغل	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱	۱/۶۱
بدون فرد شاغل	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳	۱۵/۳۳
۱ نفر شاغل	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸	۲۱/۶۸
۲ نفر شاغل	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹	۲۲/۶۹
۳ نفر شاغل	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲	۱/۶۲
۴ نفر شاغل	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳	۲/۶۳
۵ نفر شاغل و بیشتر	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴	۳/۶۴
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران

این آمار نشان می‌دهد که با حرکت از دهک‌های پایین درآمدی به سمت دهک‌های بالای درآمدی میزان خانوارهای بدون فرد شاغل در یک سیر نزولی کاهش می‌یابد و از طرف دیگر نیز با حرکت از دهک‌های پایین درآمدی به سمت دهک‌های بالای درآمدی تعداد خانوارهایی که افراد شاغل بیشتری دارند در یک سیر فزاینده افزایش می‌یابد. این بحث نشان می‌دهد که رابطه معنی‌داری بین تعداد افراد شاغل در خانوار و قرار گرفتن آن در دهک درآمدی قرار دارد؛ به طوری که هر چه تعداد افراد شاغل در خانوار بیشتر باشد، احتمال واقع شدن آن خانوار در دهک درآمدی بالاتر بیشتر است.

رابطه فقر و بعد خانوار در روستاها

نمونه‌گیری از خانوارها نشان می‌دهد که بیش از ۷۵ درصد از خانوارهای واقع در دهک درآمدی اول را خانوارهای کمتر از سه نفره تشکیل می‌دهد، در حالی که به طور متوسط در

کل کمی بیش از ۳۰ درصد از خانوارها کمتر از سه نفر جمعیت دارند. بنابراین می توان بین فقر و بعد خانوار ارتباط قایل شد که این امر دلایل مختلفی می تواند داشته باشد. در تئوری های اقتصادی نشان داده شده است (تئوری مصرف مودیگلیانی) که معمولاً دوران اوج قدرت اقتصادی افراد در سنین میان سالی و دوران ضعف اقتصادی افراد نیز سنین جوانی و پیری افراد می باشد؛ بر این اساس می توان گفت که خانواده های جوان و پیر دارای جمعیت کمی می باشند و افراد میان سال از جمعیت بیشتری برخوردارند. به همین دلیل به نظر می رسد که خانوارهای واقع در دهک اولی یا سنین آغازین خود را شروع کرده اند و یا اینکه در انتهای عمر خود می باشند. جدول ۱۰، درصد خانوارهای نمونه روستایی را بر حسب وسعت خانوار در هر یک از دهک های درآمدی نشان می دهد که بر اساس آن مشخص است که خانوارهای واقع در دهک های آخر از جمعیت بیشتری برخوردارند و خانوارهای واقع در دهک های اول درآمدی جمعیت کمتری دارند که این امر بر اساس تئوری های اقتصادی نیز توجیه پذیر است.

جدول ۱۰- درصد خانوارهای نمونه روستایی بر حسب وسعت در هر یک از دهک های درآمد سالانه: ۱۳۸۳

۲۳۷

وسعت خانوار	کل	دهک اول	دهک دوم	دهک سوم	دهک چهارم	دهک پنجم	دهک ششم	دهک هفتم	دهک هشتم	دهک نهم	دهک دهم
۱ نفر	۴/۲۱	۲۹/۱۱	۴/۱۵	۲/۱۰	۲/۱۰	۲/۱۷	۱/۱۰	۲/۱۷	۱/۷۷	۱/۲۱	۱/۵۴
۲ نفر	۱۰/۲۸	۲۹/۲۲	۱۶/۸۱	۱۲/۲۸	۱۲/۱۶	۸/۲۴	۵/۲۲	۲/۲۲	۵/۱۹	۲/۲۴	۲/۵۴
۳ نفر	۱۵/۱۶	۱۶/۶۸	۲۰/۶۰	۱۶/۸۲	۱۶/۲۰	۱۸/۲۰	۱۶/۲۷	۱۲/۲۲	۱۲/۲۰	۱۶/۱۹	۱۶/۲۷
۴ نفر	۱۸/۵۱	۱۵/۵۵	۲۱/۵۲	۲۰/۲۰	۲۰/۲۰	۲۰/۲۰	۲۰/۲۰	۲۰/۲۰	۱۸/۵۴	۱۲/۲۰	۱۶/۲۷
۵ نفر	۱۶/۲۴	۵/۲۹	۱۵/۳۴	۱۶/۱۲	۱۵/۱۰	۱۸/۲۷	۱۸/۲۷	۱۸/۲۷	۱۸/۲۷	۱۶/۲۷	۱۶/۲۷
۶ نفر	۱۲/۲۱	۲/۷۸	۹/۵۲	۱۱/۲۱	۱۱/۲۲	۱۲/۸۵	۱۵/۲۴	۱۵/۲۴	۱۵/۲۴	۱۶/۲۷	۱۶/۲۷
۷ نفر	۹/۲۲	۲/۱۲	۵/۸۶	۱۰/۲۲	۱۰/۲۲	۱۰/۲۲	۱۰/۲۲	۱۰/۲۲	۱۰/۲۲	۱۰/۲۲	۱۰/۲۲
۸ نفر	۵/۹۱	۱/۵۴	۲/۱۲	۲/۱۲	۲/۱۲	۲/۱۲	۲/۱۲	۲/۱۲	۲/۱۲	۲/۱۲	۲/۱۲
۹ نفر	۲/۱۶	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲
۱۰ نفر و بیشتر	۲/۵۹	۱/۲۲	۱/۸	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲	۱/۲۲
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران

تعداد خانوارهایی که از یک نفر تشکیل می شوند در دهک های درآمدی پایین بیشتر هستند؛ به طوری که تعداد خانوارهای یک نفره در دهک اول درآمدی ۲۹/۱۱ درصد از

خانوارهای این دهک را تشکیل می‌دهد و با حرکت در طول دهک‌های درآمدی به سمت دهک‌های بالاتر، کاهش یافته و در دهک دهم به ۰/۵۴ درصد می‌رسد.

به طور متوسط ۱۰/۴۸ درصد از خانوارهای کشور را خانوارهای دو نفره تشکیل می‌دهند ولی توزیع این خانوارها در دهک‌های مختلف متمایز است. به طوری که در دهک اول ۲۹/۳۴ درصد از خانوارهای این دهک را خانوارهای دو نفره تشکیل می‌دهد و هر چه به سمت دهک‌های بالاتر درآمدی حرکت می‌کنیم تعداد خانوارهای دو نفره در یک سیر نزولی کاهش می‌یابد. تعداد خانوارهای ۳ نفره نیز با حرکت از دهک‌های پایین‌تر به سمت دهک‌های بالاتر در سیر کاهشی قرار می‌گیرد ولی تعداد خانوارهای ۴ نفره از الگوی دیگری تبعیت می‌کند. درصد خانوارهای ۴ نفره در دهک اول ۹/۵۸ درصد از خانوارهای واقع در این دهک را تشکیل می‌دهد ولی در دهک دوم و سوم حدود ۲۱ درصد از خانوارهای این دهک‌ها را مشتمل می‌گردد و با در ادامه با یک روند کند، سیر نزولی خود را ادامه می‌دهد.

تعداد خانوارهای ۵ نفره در دهک اول برابر ۵/۷۹ درصد خانوارهای این دهک را شامل می‌گردد و با حرکت به سمت دهک‌های بالاتر سیر صعودی به خود گرفته و در دهک آخر دوباره سیر نزولی به خود می‌گیرد. درصد خانوارهای شش نفره از دهک‌های پایین به بالا سیر صعودی به خود گرفته و فقط در دهک دهم کمی نسبت به دهک قبل از خود کاهش نشان می‌دهد. ولی از خانوارهای ۸ نفره و بالاتر سیر صعودی وجود خانوارهای پر جمعیت با بالا رفتن در دهک‌های بالاتر افزایش می‌یابد و این سیر روند نزولی به خود نمی‌گیرد. بدین ترتیب ۵۶/۳۵ درصد از خانوارهای واقع در دهک درآمدی دهم را خانوارهای با ۶ نفر جمعیت و بیشتر تشکیل می‌دهند.

به طور کلی می‌توان گفت که خانوارهایی که از تعداد نفرات بیشتری برخوردارند احتمال بالایی برای قرار گرفتن در دهک‌های بالاتر درآمدی دارند. این احتمال در خانوارهای ۶ نفر و بالاتر بیشتر است.

فقر و نوع شغل سرپرست خانوار

بر اساس نمونه‌گیری‌های به عمل آمده، وجود یک رابطه معنی دار بین نوع شغل و واقع شدن در یک دهک درآمدی را می‌توان تشخیص داد. بر این اساس مشاغل موجود را به

سه دسته می‌توان تقسیم کرد؛ اولی مشاغلی که با حرکت به سمت دهک‌های بالاتر تعداد خانوارهایی که دارای آن شغل می‌باشند بیشتر می‌شود و دومی مشاغلی که با حرکت به سمت دهک‌های بالاتر تعداد خانوارهایی که دارای آن شغل می‌باشند کمتر می‌شود و سومی مشاغلی که در دهک‌های میانی بیشتر دیده می‌شوند. جدول زیر درصد خانوارهای نمونه روستایی بر حسب گروه شغلی سرپرست خانوار در هر یک از دهک‌های هزینه سالانه را نشان می‌دهد. بر اساس جدول ۱۱ قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران، متخصصان علمی و فنی، تکنسین‌ها و دستیاران، کارمندان امور اداری و دفتری، کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری، متصدیان (اپراتورها) ماشین‌آلات و دستگاه‌ها و مونتاژکارها و رانندگان وسایل نقلیه مشاغلی هستند که در دسته اول مشاغل قرار می‌گیرند یعنی مشاغلی که با حرکت از دهک‌های پایین درآمدی به سمت دهک‌های بالای درآمدی خانوارهایی که سرپرست آنها دارای این مشاغل می‌باشد در یک سیر فزاینده بیشتر می‌شود. مشاغلی نیز مانند کارکنان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها و صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط نیز مشاغلی هستند که اکثر شاغلین آنها در دهک‌های میانی قرار دارند و کارگران ساده و غیر شاغلین نیز مشاغلی هستند که در دسته دوم قرار می‌گیرند.

در طبقه بندی دیگری از مشاغل، در جدول ۱۲، مشاهده می‌شود که نوع کارفرما و یا بخش محل فعالیت نیز بر فقر یا رفاه خانوارها تأثیر گذار است. بر اساس نمونه‌گیری مرکز آمار ایران که در آن خانوارها بر حسب نوع درآمد طبقه بندی شده‌اند، نشان داده می‌شود که به طور متوسط ۳۱ درصد از خانوارها حقوق بگیر می‌باشند که توزیع افراد حقوق بگیر در دهک‌های درآمدی تقریباً یکسان است. تنها در دهک دهم تمایز معناداری وجود دارد که بیان می‌کند تعداد خانوارهایی که حقوق بگیر بخش عمومی می‌باشند در این دهک به نسبت سایر دهک‌ها کمتر می‌باشد. اما در بین افراد حقوق بگیر تفاوت‌های گوناگونی مشاهده می‌شود. به طور متوسط ۱۰ درصد از خانوارها، حقوق بگیر بخش عمومی (دولت) می‌باشند که توزیع این افراد در دهک‌های مختلف متفاوت است به گونه‌ای که با حرکت از دهک‌های پایین‌تر به سمت دهک‌های بالاتر، تعداد خانوارهایی که حقوق بگیر بخش عمومی می‌باشند بیشتر می‌شود (غیر از دهک دهم). حقوق بگیران بخش خصوصی نیز به طور متوسط ۲۱ درصد خانوارها را پوشش می‌دهند و در بررسی روابط آماری موجود می‌توان دریافت که با حرکت از دهک‌های پایین‌تر به سمت دهک‌های بالاتر، تعداد

جدول ۱۱ - درصد خانوارهای نمونه روستایی بر حسب گروه شغلی سرپرست خانوار در هر یک از دهک‌های هزینه سالانه: ۱۳۸۳

گروه شغلی سرپرست خانوار	کل	دهک اول	دهک دوم	دهک سوم	دهک چهارم	دهک پنجم	دهک ششم	دهک هفتم	دهک هشتم	دهک نهم
قانونگذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	۰/۸۴	۰/۰۰	۰/۰۸	۰/۲۳	۰/۳۱	۰/۴۱	۱/۰۸	۰/۷۰	۰/۷۰	۱/۲۲
متخصصان (علمی و فنی)	۱/۷۲	۰/۱۶	۰/۱۶	۰/۱۶	۰/۷۷	۱/۰۶	۱/۴۲	۲/۰۱	۲/۷۹	۳/۱۷
رنگسین‌ها و دستیاران	۲/۰۱	۰/۱۵	۰/۱۶	۱/۲۲	۱/۸۶	۱/۷۰	۱/۴۲	۲/۴۸	۲/۲۵	۲/۸۴
کارمندان نیروی دولتی	۱/۱۸	۰/۱۵	۰/۲۹	۰/۵۲	۰/۴۲	۱/۰۸	۱/۰۸	۱/۷۰	۱/۹۲	۲/۰۹
کارگران خدماتی و فروشندگان فروشگاهها و بازارها	۵/۰۴	۱/۷۸	۳/۵۶	۲/۴۲	۳/۴۵	۵/۲۵	۶/۲۰	۶/۱۹	۵/۵۸	۷/۴۴
کارکنان ماهر کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری	۳/۷۲	۲/۷۸	۲/۱۲	۲/۵۲	۳/۸۷	۴/۱۳	۴/۱۳	۴/۱۳	۴/۱۳	۴/۱۳
صنعتگران و کارکنان مستقل مربوط	۸/۲۲	۲/۴۹	۶/۴۶	۸/۴۶	۹/۴۰	۹/۴۴	۱۰/۵۲	۹/۵۲	۷/۹۰	۸/۲۶
مستبدان (ایرانپورها) ماشین‌آلات و دستگاهها، مولدکنرها و رانندگان وسایل نقلیه	۹/۲۹	۱/۸۶	۶/۸۰	۷/۴۲	۸/۸۰	۹/۵۲	۱۰/۵۲	۱۱/۶۹	۱۲/۹۲	۱۳/۱۶
کارگران ساده	۱۶/۵۵	۱۶/۵۸	۲/۵۱	۳/۴۶	۴/۹۰	۶/۳۶	۱۶/۳۲	۱۳/۷۰	۱۴/۳۲	۱۴/۵۲
سایر و اظهارنشده	۰/۸۶	۰/۰۰	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۱۵	۰/۵۲	۰/۴۲	۱/۱۶	۲/۰۹	۲/۰۱
غیر شامل	۱۶/۳۸	۵/۰۴	۱۶/۹۳	۱۸/۲۶	۱۴/۴۷	۱۲/۸۵	۹/۰۶	۹/۵۲	۷/۵۹	۷/۴۴
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران

خانوارهایی که حقوق بگیر بخش خصوصی می‌باشند در یک سیر نزولی کمتر می‌شود. بر این اساس با استفاده از نتایج فوق می‌توان دریافت که حقوق بگیران بخش خصوصی فقیرتر از حقوق بگیران بخش دولتی می‌باشند. در بخش تعاون نیز رابطه معناداری محسوس نیست و حقوق بگیران این بخش به طور همگن در تمام دهک‌ها توزیع شده‌اند.

بر اساس نمونه‌گیری مرکز آمار به طور متوسط، درآمد ۵۳ درصد از خانوارهای روستایی ناشی از مشاغل آزاد می‌باشد. توزیع درآمدهای ناشی از مشاغل آزاد در بین دهک‌ها نشان می‌دهد که با حرکت از دهک‌های پایین‌تر به سمت دهک‌های بالاتر، تعداد خانوارهایی که درآمد ناشی از مشاغل آزاد دارند، بیشتر می‌شود. در بین مشاغل آزاد نیز خانوارهایی که دارای درآمد ناشی از مشاغل کشاورزی دارند به طور یکنواخت بین دهک‌های هزینه‌ای منتشر شده‌اند ولی با حرکت از دهک‌های پایین‌تر به سمت دهک‌های بالاتر، تعداد خانوارهایی که درآمد ناشی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی دارند (به غیر از کاهش محسوس در دهک هفتم و هشتم) بیشتر می‌شود.

میزان خانوارهایی که درآمدهای متفرقه دارند نیز با حرکت از دهک‌های پایین‌تر به سمت دهک‌های بالاتر، کاهش می‌یابد به طوری که نزدیک به ۴۰ درصد خانوارهای دهک اول دارای درآمدهای متفرقه می‌باشند و این میزان در دهک آخر برابر با ۱۲/۷ درصد می‌باشد که کمک نهادهای حمایتی همچون کمیته امداد امام خمینی، سازمان بهزیستی و... در این بخش نشان داده می‌شود. مسئله مهمی که از دل این بحث می‌توان استخراج کرد این است که در صورتی که تمام خانوارهای واقع در دهک درآمدی اول را مستحق دریافت کمک‌های نهادهای حمایتی بدانیم، مشاهده می‌شود که نزدیک به ۶۰ درصد از خانوارهای واقع در دهک اول فاقد پوشش حمایتی می‌باشند.

نتیجه‌گیری

ماهیت فقر روستایی متفاوت از فقر شهری است. فقرای روستایی به دلیل ویژگی‌های خاص مناطق روستایی و نیز به دلیل فقر قابلیت‌گسترده‌تر، توانایی اندکی برای گریز از فقر دارند و همواره آسیب‌پذیری بیشتری نیز در قبال تحولات اجتماعی و اقتصادی و سیاست‌های اقتصادی دولت‌ها داشته‌اند. شیوه تولید مسلط روستاییان که مبتنی بر اقتصاد معیشتی می‌باشد مختصات خاص خود را دارد و رفاه‌اندکی را برای آنها به ارمغان می‌آورد. از مهمترین ویژگی‌های

جدول ۱۲- درصد درآمد سالانه یک خانوار روستایی بر حسب انواع درآمد در هر یک از دهک‌های هزینه سالانه: ۱۳۸۳

دهک	دهک نهم	دهک هشتم	دهک هفتم	دهک ششم	دهک پنجم	دهک چهارم	دهک سوم	دهک دوم	دهک اول	میانگین خانوارها	شرح
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع
۲۴.۴۴	۴۱.۸۲	۴۴.۳۰	۴۴.۶۵	۴۴.۱۸	۴۴.۵۷	۴۳.۷۳	۴۳.۹۱	۴۳.۸۱	۴۳.۷۶	۴۱.۳۶	درآمد از حقوق‌گیری
۱۰.۸۴	۱۱.۳۰	۱۰.۶۷	۸.۳۱	۷.۰۶	۶.۶۳	۳.۶۸	۱.۶۷	۱.۲۰	۲.۷۶	۸.۲۴	درآمد بومی از حقوق‌گیری عمومی
۲.۷۱	۲.۵۹	۲.۳۱	۱.۷۰	۱.۲۸	۱.۰۸	۰.۶۰	۰.۴۵	۰.۱۳	۰.۲۸	۱.۸۱	درآمد شمر بومی از حقوق‌گیری عمومی
۰.۲۶	۰.۲۵	۰.۱۱	۰.۳۰	۰.۰۸	۰.۱۲	۰.۰۴	۰.۱۱	۰.۲۷	۰.۱۸	۰.۲۰	درآمد بومی از حقوق‌گیری تعاونی
۰.۱۲	۰.۰۶	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۶	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۸	۰.۰۱	۰.۰۶	درآمد شمر بومی از حقوق‌گیری تعاونی
۱.۲۵	۱۵.۹۰	۱۹.۶۰	۳۳.۵۴	۳۳.۴۳	۳۵.۳۶	۳۹.۲۸	۳۹.۴۳	۳۳.۴۲	۳۹.۰۶	۱۹.۶۷	درآمد بومی از حقوق‌گیری خصوصی
۱.۲۴	۱.۷۲	۱.۷۹	۱.۷۷	۱.۲۴	۱.۲۳	۱.۰۲	۰.۹۲	۰.۷۴	۰.۳۸	۱.۲۸	درآمد شمر بومی از حقوق‌گیری خصوصی
۶۳.۸۷	۵۵.۶۶	۵۲.۵۰	۵۱.۸۰	۵۱.۵۶	۴۸.۳۵	۴۷.۳۵	۴۸.۶۹	۴۸.۶۰	۴۷.۶۷	۵۲.۹۶	درآمد از مشاغل آزاد
۴۱.۹۱	۴۱.۹۴	۴۰.۵۰	۴۴.۰۵	۴۷.۵۷	۴۸.۱۴	۴۸.۴۴	۴۷.۵۷	۴۴.۵۵	۱۷.۵۰	۴۱.۵۸	درآمد بومی از مشاغل آزاد کشاورزی
۵.۸۱	۴.۶۳	۴.۷۷	۴.۴۰	۴.۷۸	۴.۵۹	۴.۸۰	۴.۴۹	۴.۳۷	۱.۲۴	۴.۸۴	درآمد شمر بومی از مشاغل آزاد کشاورزی
۲۴.۰۹	۲۰.۲۴	۱۷.۳۸	۱۵.۶۰	۲۰.۴۳	۱۷.۰۶	۱۶.۱۳	۱۴.۱۴	۱۱.۸۶	۸.۶۳	۱۸.۷۶	درآمد بومی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی
۰.۵۸	۰.۸۶	۰.۷۴	۰.۷۴	۰.۸۴	۰.۵۷	۰.۶۰	۰.۴۹	۰.۵۲	۰.۲۹	۰.۷۷	درآمد شمر بومی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی
۱۴.۷۱	۱۳.۵۳	۱۳.۲۰	۱۳.۵۵	۱۵.۲۶	۱۷.۰۸	۱۸.۳۳	۲۳.۱۰	۲۶.۵۹	۳۱.۵۷	۱۵.۶۸	درآمدهای مشرفه
۶.۵۵	۶.۰۸	۶.۶۳	۶.۶۷	۱۱.۱۹	۱۴.۳۵	۱۲.۹۱	۱۶.۹۳	۱۹.۹۴	۳۰.۸۱	۱۱.۴۰	درآمدهای مشرفه بومی
۳.۵۵	۳.۴۵	۳.۵۶	۴.۰۸	۴.۰۷	۴.۷۴	۵.۴۴	۶.۱۷	۶.۶۵	۸.۷۶	۴.۳۸	درآمدهای مشرفه غیر بومی

منبع: مرکز آمار ایران

اقتصاد معیشتی، کوچک بودن مقیاس، پایین بودن بازدهی تولید، عدم امکان استفاده از فناوری‌های مناسب، عدم امکان توسعه فعالیت و ... می‌توان نام برد. شیوه تولید در روستا همواره با مخاطرات خاصی همراه است که در بیشتر مواقع، سیاست‌های نامناسب دولت‌ها چون واردات محصولات کشاورزی از خارج در مواقع کم‌محصولی، همانند تیغ دولبه عمل می‌کنند و اثرات زیان‌باری بر زندگی روستاییان بر جای می‌گذارند.

اینجاست که تفاوت فقر در شهر و روستا ظاهر می‌شود که مهمترین ویژگی آن این است که فقرای روستایی در مقایسه با فقرای شهری ابزار اندکی برای گریز از فقر دارند که مهمترین دلیل این ناتوانی، مخاطرات موجود در روستا و تأثیر پذیری از سیاست‌گذاری‌های نامناسب است. امروزه درک ما از مفهوم فقر گستره بیشتری یافته است ولی با این وجود در این گزارش فقط، برخی از جنبه‌های فقر درآمدی، در مناطق روستایی مورد بررسی قرار گرفت.

با استفاده از دو شاخص نسبت درآمد خانوارهای شهری به روستایی و شاخص تفاوت درآمدی، می‌توان دریافت که از منظر فقر درآمدی تفاوت‌های فاحشی بین خانوارهای روستایی و شهری وجود دارد و خانوارهای فقیر روستایی در وضعیت به مراتب بدتری نسبت به فقرای شهری قرار دارند. چرا که هم سطح درآمدها در بین خانوارهای روستایی کمتر از خانوارهای شهری است و هم اختلاف طبقاتی در بین خانوارهای روستایی بیشتر از خانوارهای شهری است.

بررسی برخی از جلوه‌های فقر در خانوارهای روستایی نیز نشان می‌دهد که خانوارهای واقع در دهک‌های درآمدی پایین در مقایسه با خانوارهای واقع در دهک‌های بالاتر سهم بیشتری از مخارج خود را صرف مخارج خوراکی می‌کنند و میزان مخارجی که در ارتباط مستقیم با ارتقای قابلیت خانوارهای فقیر است، بسیار اندک است که این امر منجر به گسترده‌تر شدن دام فقر در این خانوارها شده و دور باطل فقر را ایجاد می‌کند.

منابع:

- غروی نخجوانی، سید احمد، فقر در خانوارهای ایرانی (با نگاهی به نتایج طرح هزینه درآمد خانوار ایران)، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، گروه پژوهش و رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، سال چهارم، شماره ۱۷، ۱۳۸۴.

- زاهدی مازندرانی، محمد جواد، فقر روستایی، روند و اندازه‌گیری آن در ایران، در فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، گروه پژوهش و رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، سال چهارم، شماره ۱۷، ۱۳۸۴.

- محمودی، وحید و سید قاسم صمیمی فر، فقر قابلیت در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، گروه پژوهش و رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، سال چهارم، شماره ۱۷، ۱۳۸۴.

- گالبرایت، جان کنت، ماهیت فقر عمومی، ترجمه دکتر سید محمد حسین عادل، تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، ۱۳۷۱.

- راغفر، حسین و زهرا ابراهیمی، ملاحظاتی در باب فقر روستایی در ایران، در جامعه و اقتصاد، فصلنامه مؤسسه مطالعات دین و اقتصاد، شماره ۱۰، ۱۳۸۵.

- سایت اینترنتی مرکز آمار ایران به آدرس www.amar.sci.org.ir

